

Ömer Seyfettin'in Fıkra Kaynaklı Hikâyelerinde Din Ve Ahlakî Değerler Religion and Ethic Values in Anecdote Based Stories of Omer Seyfettin

Hatice FIRAT¹

Özet

Sade dil ve Milli Edebiyat akımlarının öncü isimlerinden olan Ömer Seyfettin, sanatının merkezine hikâye türünü koyan ilk yazarlardandır. Türk edebiyatında hikâye türünün gelişmesine ve halkla buluşmasına katkıda bulunmuş olması bakımından önemlidir. Sanat toplum içindir anlayışıyla eserler veren Ömer Seyfettin, gerçekçilik akımını benimsemiş, dolayısıyla hikâyelerinde kendi hayatından ve gözlemlerinden yararlanmıştır. Eserlerinde çocukluk anılarını, sınır bölgesinde yaşadığı olayları konu edinmiştir. Toplum gözlemlemiş, birçok hikâyesinde toplumda yaşanan aksaklıkları dile getirmiştir. Tarihi konu edinen ve fikir savunusuna dayanan hikâyeleri de önemlidir. Hikâyelerinin önemli bir kısmında da halk edebiyatını kaynak olarak alması dikkat çekmektedir. Halk arasında anlatılan masal, efsane, fıkra gibi edebi türlerden yararlanarak birçok hikâye kaleme almıştır. Çalışmada, yazarın fıkra kaynaklı hikâyeleri, toplumda yer eden önemli değerlerden "din ve ahlakî değerler" açısından ele alınmaktadır. Böylece yazarın toplum ve bu değerlerle ilgili görüşleri açıklanmaya çalışılacaktır. Çalışmada yazılı materyallerin incelenmesi için doküman incelemesi, elde edilen verilen çözümlenmesi noktasında da içerik analizi yöntemleri kullanılmıştır. Eserlerinde mizaha ve eleştiriye geniş yer verdiği bilinen Ömer Seyfettin'in, "Külâh, Çakmak, Rüşvet" adlı üç hikâyesinde de; dinin çıkarlar doğrultusunda kullanılarak yalan ve hile ile insanların kandırılmasını, aç gözlülüğü ve hırsızlığı/rüşveti eleştirdiği görülmektedir. Buna karşın eserlerde, doğruluk-dürüstlük, tokgözlülük, yardımlaşma, paylaşma, bencil olmama gibi değerler desteklenmektedir. Bu verilerden hareketle, yazarın eserlerinin Türkçe dersleri başta olmak üzere, eğitimde çocuklara değer kazandırmada araç olarak kullanılabilmesi de anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Seyfettin, Hikâye, Fıkra, Din, Ahlakî Değerler,

Abstract

Omer Seyfettin one of the pioneers of plain language and Milli Edebiyat movement and one of the authors only works on a story. He uses the language of everyday speech in the works and Selects the social life issues. He is writer that has contributed to the development of type of story in Turkish literature and public meeting by works. Omer Seyfettin the flow of realism adopted. He have benefited from his own life and observations in his stories. He was source of important part of the stories of the people and the people literature. Among the people described in the tales, legends, anecdotes, wrote many stories, such as taking advantage of the literary genres. In this study, the author's stories are discussed in terms of the most important values of society's religious and moral values. Omer Seyfettin, examined from the three story "Külâh, Çakmak, Rüşvet", using the lie and cheat in line with the interests of religion to trick people, is raving about greed and theft/ bribery. However, values of such as the accuracy and honesty, solidarity, sharing, self-centered not being supported. This indicates that, author's works especially Turkish lessons, is understood that can be used as a tool in gaining value of education for children.

Key Words: Omer Seyfettin, Story, Anecdote, Religion, Ethic Values

GİRİŞ

Türk Edebiyatında hikâye türünün ilk örneklerini ortaya koyan ve gelişmesini sağlayan isimlerden biri olan Ömer Seyfettin, iyi bir gözlemci olması, yazma tekniğini çok iyi bilmesi (Enginün, 1992:47) ve bu doğrultuda başarılı olay hikâyeleri kaleme almasıyla tanınmıştır. Yazar, sanatı topluma hizmet etmede bir araç olarak görmüş, bu nedenle halk dilini/konuşma dilini kullanarak eserlerinde bir takım gerçekleri halka anlatmayı istemiştir. Böylece hikâye türünü halk ile buluşturan yazar olarak da Türk edebiyatında önem kazanmıştır.

¹ Yrd. Doç. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, haticefirat@mu.edu.tr

Ömer Seyfettin, Edebiyat-ı Cedide yazarlarının aşdali, Batı öykünmecisi diline karşı arınmış, yalın halk dilini savunan tutumuyla bir dönüm noktası oluşturdu (Gümüş 2008:38).

Ömer Seyfettin, ayrıca, yalın bir Türkçe ile öykü yazılabileceğini, halkın dilini ve konuşma biçimlerini kullanarak sağlam öyküler yaratılabileceğini de göstermiştir (Uyguner 1990:39).

Halkı bilgilendirmek amacıyla yazan Ömer Seyfettin'in hikâyeleri, bu yolda ele aldığı temalar bakımından incelendiğinde araştırmacılar tarafından benzer sınıflamaların yapıldığı görülmektedir:

1. Kendi yaşamıyla ilgili olanlar (Konusunu çocukluk ve gençlik hatıralarından alanlar),
2. Çağının toplumsal ve siyasi düzenine değinenler,
3. Halk kaynağından ve halk edebiyatından alınanlar (masallar ve fanteziler),
4. Yanlış inanışlara dokunanlar (Ev içi Hikâyeleri),
5. Yurt sevgisi, Türkçülük ve ulusçuluk ülküsü aşıl原因anlar (Konusunu Balkanlardan ve Çanakkale Savaşı'ndan alan hikâyeler),
6. Tarihe dayananlar,
7. Günlük hayatta rastlanan olaylar ve kişiler (Uyguner 1990:43-46, Enginün 2006:435-436).

Yapılan sınıflandırmaların hemen tamamında yazarın kaynağını halk ve halk edebiyatından alan hikâyelerinin ayrı bir başlık altında değerlendirilmesi, yazarın bu türdeki hikâyelerinin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu durum, yazarın sözlü edebiyat ürünlerinden geniş ölçüde yararlandığına da işaret etmektedir. "Denilebilir ki, onun öyküleri hemen hemen tüm olarak halka dayanır" (Uyguner 1990:44).

Ömer Seyfettin, gerek çocukluk gerekse gençlik yıllarında çevresinde dinlediği halk anlatılarını hikâyeleştirmiş ve böylece birçok hikâyesinde halk edebiyatı kaynaklarından yararlanmışır (Kılınç 2007:217). Milli edebiyat dönemi yazarlarından olan Ömer Seyfettin, dönemin birçok ismi gibi halkı derinden etkileyen sorunları ve özellikle toplumda gelenek ve din doğrultusunda baş gösteren aksaklıkları ele almıştır (Gürbüz 2000:295). Yazarın özellikle kaynağını halk arasında yaygın olarak bilinen fıkralardan alan hikâyelerinde; dini, dini duyguların sömürülmesini ve dine dayalı olarak toplumda yer edinen değerleri işlediği görülmektedir.

"Tanrıya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum, diyanet" (TDK 2005:531) olarak tanımlanan ve evrensel bir değer olan din; doğru-yanlış, iyi-kötü, sevap-günah (Özlem 2002:205) gibi birtakım yargılar doğrultusunda şekillenen ahlakî değerlerin de kaynağını oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak ahlakî ilke ve inançları içeren "din", toplumca benimsenen ve bireylere yol gösteren bir değer olarak önem kazanmaktadır. Değer kavramı da toplumun geneli tarafından benimsenmiş, bireylere nasıl hareket etmesi gerektiğini gösteren, gelecek nesillere aktarılan ve toplumu bir arada tutmaya yarayan düşünce, amaç, temel ahlakî ilke ya da inançları ifade eden (Özgüven 1999:367) bir kavram olarak açıklanmaktadır.

Bir tutumun ya da davranışın değere dönüşebilmesi için öncelikle o toplumda kabul görmesi ve yerleşmesi gerekmektedir. Fichter (2006: 171)' a göre; toplumun belirli bir hareketi genel olarak onaylaması ya da onaylamaması, o hareketin doğru ya da yanlış, uygun veya uygunsuz olduğunu göstermektedir ve bu değerler kişiler üzerinde çok güçlü bir etkiye sahiptir. Bu etki/baskı toplumu oluşturan fertlerin o değerlere uymalarını sağlamaktadır.

Değerler, kişilerin gerek kendilerini gerekse diğer insanları değerlendirmesini sağlayan ölçütler olması bakımından toplumda önemli bir işleve sahiptir. Özlem (2002: 204), değerlerin, insanlara kesin olarak neler yapmaları gerektiğini söylemediğini; ancak onlara

yol gösterdiğini “olanı değil, olması gerekeni” ifade ettiğini belirtmektedir. Dolayısıyla değerler, insanları toplumca doğru olarak kabul edilen tutum ve davranışlara yönlendirmekte ve toplum içinde birleştirici bir unsur olarak yer etmektedir. Bu özelliği, değerlere toplum içinde bir dayanışma aracı olarak önem kazandırmaktadır (Gökçe, 1994: 133; Fichter, 2006: 176; İmamoğlu-Karakitapoğlu).

Bu özelliklerinden dolayı değerlerin öğrenilmesi ve gelecek nesillere aktarılması toplumun varlığını ve birliğini koruması açısından büyük önem taşımaktadır. Değerler, toplumun ortak malıdır ve toplumda benimsendiği, uygulandığı oranda gelecek kuşaklara aktarılarak varlığını korumaktadır.

Değerlerin yeni nesillere aktarılabilmesi eğitim sürecinde de önem verilen noktalardan biridir. Türkçe, sosyal bilgiler gibi çeşitli derslere ait ilköğretim programlarında “değer” konusuna yer verilmesi de bunu göstermektedir. Örneğin Türkçe Öğretim Programının (6.-8. Sınıflar) genel amaçları içerisinde yer alan dokuzuncu maddede; millî ve evrensel değerlerin öğrencilere tanıtılması amacı dile getirilmekte, aynı zamanda değer kazandırmada Türk ve dünya edebiyatından seçilecek edebi eserler araç olarak sunulmaktadır.

Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanımaları, (MEB, 2006:4).

On birinci maddede ise özellikle; millî, manevî ve ahlâkî değer kavramlarına vurgu yapılarak öğrencilerin değerlere önem vermesi ve bağlanmasının amaçlandığı vurgulanmaktadır.

Millî, manevî ve ahlâkî değerlere önem vermeleri ve bu değerlerle ilgili duygu ve düşüncelerini güçlendirmeleri amaçlanmaktadır (MEB, 2006:4)

Ayrıca programda, okuma metinlerinde ve dinlenecek/izlenecek materyallerin içeriğinde bulunması gereken özelliklerden bahsedilirken bu araçların “millî, kültürel ve ahlâkî değerlere” ve “evrensel” değerlere aykırı unsurlar içermemesi gerektiği vurgulanmaktadır

Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır (MEB, 2006: 53).

İnsan hak ve özgürlüklerine, insani değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır (MEB, 2006: 54).

Özellikle Türkçe derslerinde değerlerin öğrencilere tanıtılması ve kazandırılmasında programda da belirtildiği gibi edebi metinler önemli araçlar olarak belirlemektedir.

Türkçe dersi, temel olarak yazılı metinlere yani edebiyat ürünlerine dayandığı için, millî, ahlâkî ve insanî değerlerin tanıtılması, benimsetilmesi ve bu yolla millet hayatının devamının sağlanmasında etkili olmaktadır (Özbay, 2002: 115).

Bu noktadan hareketle çalışmada Türk edebiyatının hikâye sahasında en önemli isimlerinden biri olan Ömer Seyfettin’in kaynağını fıkralardan alan hikâyeleri, olay örgüsü ve kişileri arasındaki benzerlikler doğrultusunda ele alınmaktadır. Eserlerin özellikle yukarıda da belirtildiği gibi din ve ahlâkî değerler açısından ele alınması, hikâyelerde öne çıkan değerler ve yazarın bu doğrultudaki görüşlerinin açıklanması amaçlanmaktadır. Ayrıca elde edilen veriler üzerinden özellikle Türkçe derslerinde öğrencilere değer kazandırma amacıyla, Ömer Seyfettin’in ve diğer yazarların hikâye metinlerinden yararlanılabileceğini ortaya koymak da çalışmanın amaçları arasında yer almaktadır.

YÖNTEM

Çalışmada, araştırılması hedeflenen olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsayan “doküman incelemesi” yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca verilerin analizi için, birbirine benzeyen verilerin belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya

getirilmesi ve anlaşılabilir biçimde düzenlenerek yorumlamaya yardımcı olmasını sağlayan bir yöntem olan “içerik analizi” kullanılmıştır (Yıldırım, Şimşek, 2005).

BULGULAR VE YORUMLAR

Ömer Seyfettin’in Fıkra Kaynaklı Hikâyeleri

Bu araştırmada, yazarın halk arasında anlatılan fıkralardan yola çıkarak oluşturduğu bilinen “Çakmak, Külâh ve Rüşvet” adlı hikâyeleri incelenmektedir. Kılınç, “Külâh” hikâyesinin Kayserilinin eşiği boyayıp satması fıkrasına, “Çakmak” hikâyesinin de kadı fıkrasına dayandığını ve Ömer Seyfettin’in dinlediği bu fıkraları modern hikâye üslubu ile yeniden yazdığını belirtmektedir (2007:220).

Eserlerde din ve ahlakî değerlerle ilgili iletilerin daha kolay anlaşılmasında hikâye kişilerinin özellikleri etkili olmaktadır. Buna göre üç hikâyenin başkışileri aşağıda belirtilmektedir:

Külâh	Çakmak	Rüşvet
Mıstık	Mıstık	Ali Hoca
Molla	İboş	Avukat Hacı Namık Efendi

Külâh adlı eserde akıllı, kurnaz bir ticaret adamı olarak gördüğümüz Mıstık ve Mollanın ortaklık kurması, Mıstık’ın Mollaya külâh giydirme/dolandırma gayretleri anlatılmaktadır. Eser sonunda Mıstık’ın Molla tarafından dolandırıldığı yani külâhu Mıstık’ın kendisinin giydiği ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifade ile Kayserili kurnazın, Rumeli kurnazına üstün geldiği görülmektedir.

Mıstık, Bulgaristan Göçmenidir. Öne çıkan özelliği ise “hilekâr”lıktır. Eserde Mıstık dış görünüş olarak; sarışın, zayıf, çakır gözlü biri olarak tasvir edilmektedir.

Mıstık, kirli zayıf elini seyrek sarı bıyıklarına kaldırdı. Çakır gözleri bakacak yer bulamadı. Renksiz dudaklarını kısırak gülümsedi (Özyalçiner 2008:187).

Sosyal açıdan bakıldığında ise Mıstık, ticaretle uğraşan, akıllı, kurnaz aynı zamanda dolandırıcı bir adamdır.

Şehir şehir, kasaba kasaba dolaşmaya, ticaret yapmaya başladı. Önüne gelene külâh giydiriyordu. En kârlı bulduğu ticaret hayvan alım satımıydı (Özyalçiner 2008:186).

Dışarıya karşı dindar görünmeye çalışan Mıstık’ın gerçekte dinle ilgisi bulunmamaktadır.

Döndü. Kapıyı sürmeledi. Soyunmaya başladı. Kendisi de “sıtma tutmasın’ diye torbasında her zaman birkaç şişe konyak gezdirirdi. Onun için kafası gündüzden tutkundu” (Özyalçiner 2008:193).

Buna karşın eserde, Mıstık’ın dindar görünen Molla’yı kendisinin de dindar olduğuna inandırma gayretleri söz konusudur. Bu durum toplumun dine olan bağlılığı ve dindar olan insanlara karşı duyduğu güvenle açıklanabilir. Her iki kahramanın da karşısındakinin güvenini kazanmak için dini kullandıkları görülmektedir.

Hikâyede yazarın Mıstık’ın karşına dolandırıcılıkta rakip olarak çıkardığı kişi, Kayserili (Anadolulu) Molla’dır. Molla eserde; tıknaz, çember sakallı, kalın çatık kaşlı, kısa parmaklı, tombul elli, siyah gözlü, kırk beş yaşlarında bir softa olarak tanıtılmaktadır.

...Yerden bitme, çember sakallı, kalın çatık kaşlı, kırk beşlik bir softaydı. Küçük siyah gözleri hep önüne bakar, ince beyaz sarıklı kalıpsız fesinin altında tıraşlı kafası, geniş ensesi terden pırl pırl parlardı (Özyalçiner 2008:187).

Molla da tıpkı Mıstık gibi akıllı, kurnaz bir adamdır. O da dindar görünmektedir. Bu nedenle adına Molla denmekte ve insanlar gerçek adını bile bilmemektedir. Oysa Molla da aslında dindar değil, dini çıkarları için kullanmaktan çekinmeyen bir ticaret adamıdır.

Mollanın ağzından sert bir rakı kokusu çıkıyordu. ... Mıstık ortağının gündüz oruçlu olduğunu hatırladı. Biraz şaka yapmak istedi:

-Keşke beni de iftara çağtırsaydın! Beraber içerdik...

Molla karşı çıktı:

-Asla!.. Ben ömrümde bir damla ağzıma içki koymamışım, Tanrıya bin şükür...

-Peki, bu koku ne be?

-Dişim ağrıyor, rakı ile ağzımı çalkaladım (Özyalçın, 2008:192).

Çakmak adlı hikâyede ise; aynı memleketli iki arkadaş (Mıstık ve İboş) uzun zaman sonra karşılaşır, birlikte sigara içerler ve ayrılacakları zaman İboş çakmağını bulamaz. Bunun üzerine Mıstık'ı hırsızlıkla suçlar. Malına düşkün olan İboş, Mıstık'ı dava eder. Mıstık çakmağı almadığına Kuran'a el basarak yemin eder ve davayı sadece yemin ederek kazanır. Hâkim'in mahkeme masrafı olarak para istemesi üzerine Mıstık, "Altmış paralık şey için on kuruş veremem" diyerek koynundan çıkardığı çakmağı İboş'a fırlatır.

Külâh Hikâyesinde karşımıza çıkan Mıstık, bu hikâyenin de kahramanlarından biridir. Yazar Külâh'da olduğu gibi Çakmak adlı eserinde de Mıstık'ı açık biçimde tasvir etmektedir. Buna göre Mıstık; Makedonya'dan gelmiş, sarı benizli, mavi küçük gözlü, genç, bekâr biridir. Ticaretle uğraşan Mıstık, cambazlığın (hayvan ticareti) yanında, zahire taşıma ve sürücülük gibi işler de yapmaktadır.

Bıraktıkları eski vatanlarında ikisi de sürücülük yapardı. Yılın her mevsimine göre, ayrı bir ticaretleri vardı. Sonbaharda Sırbistan'a geçerler, at, katır, eşek alırlar... Kış gelince cambazlığı bırakarak Bulgaristan'dan zahire taşırlardı. Hiç ortaklık etmemişlerdi (Bora 2006:99).

Önceki hikâyeden de tanıdığımız gibi Mıstık oldukça akıllı ve kurnaz bir gençtir. Bu hikâyede Mıstık'ın karşısında yer alan kahraman İboş'tur. Bakıldığında iki kahramanın temel özellikleri birbirine benzemektedir. İboş da Mıstık gibi Makedonya'dan gelmiş, Ticaretle uğraşan, cambazlık, zahire taşıma ve sürücülük işleri yapan bir gençtir. Kurnaz Mıstık'ın karşısında inadıyla öne çıkmaktadır. En belirgin huyu, kimsede en küçük malını bile bırakmamasıdır. Bunun yanında eserde, genç, bekâr, kara kaşlı, kara gözlü, tıknaz, öküz kadar güçlü gibi sıfatlarla nitelenmektedir.

Kara kaşlı, kara gözlü, tıknaz insan esvabı giymiş bir öküz kadar kuvvetli İboş, hep sıksa arkadaşını onaylıyor, yanaklarından kan damlarken, Anadolu'ya geldi geledi, hastalıktan baş kaldıramadığını söylüyordu (Bora 2006:101).

Rüşvet adlı hikâyede başkasının arsasına bina yapan Ali hocanın, hasmının binayı sahiplenmesi üzerine davacı oluşu anlatılmaktadır. Avukat Hacı Namık, Ali Hocaya asıl kendisinin haksız olduğunu, arsanın kendisine ait olmadığını için binayı sahiplenemeyeceğini anlatır. Ali Hoca'nın hâkime rüşvet vermek istemesi üzerine avukat, hâkimin rüşvete düşman olduğunu söyler. Bunun üzerine Ali Hoca avuktan habersiz hâkime hasmı adına rüşvet olarak bir koç gönderir ve davayı kazanır.

Bu hikâyede kişiler çok ayrıntılı tanıtılmamaktadır. Avukat Hacı Namık Efendi, adil, dürüst bir Anadolu insanı olarak görülür. En önemli yanı haksızlıkların karşısında olması ve haksız olanların davasına bakmamasıdır.

Namık Efendi haksız davaları almazdı. Ali Hoca'nın vekâlet teklifini reddetmek istiyordu (Hürriyet 1992: 85).

Ali Hoca ise sarıklı, kısa boylu, yuvarlak, siyah, minik gözlü; çıkarlarına göre hareket eden, rüşvet veren, hilekâr bir adamdır.

Eserlerde kaynaklarının fıkra olmasına da bağlı olarak temanın mizah üzerine oturtulduğu görülmektedir. Ömer Seyfettin'in halk edebiyatı kaynaklı eserleri toplumda görülen birtakım eksiklik ve aksaklıkların mizahi bir yöntemle eleştirilmesine dayanmaktadır. Yazar, olayları daha unutulmaz ve çarpıcı kılmak için bu yolu tercih etmektedir. Bu durum onun mizacının ve hikâye tekniğinin bir özelliği olarak görülmektedir (Enginün 2004:166, Kılınç 2008).

Eserlerde olaylar karşılıklı iki kişi üzerine kuruludur. Külâh'da her iki kahraman da dolandırıcı/hilekâr, yalancı iken; Çakmak'da ve Rüşvette bir kahramanın dürüst (İboş, Avukat Namık Efendi) bir kahramanın da hilekâr (Mıstık, Ali Hoca) olduğu görülmektedir.

Her üç eserin olay örgüsünün temelini aşağıda verilen üç unsurun oluşturduğu görülmektedir.

1. Hikâyelerin temelinde *hile/oyun* ya da *yalan* ile adam kandırma söz konusudur.
2. Eserlerde bu durumun nedeni; hileyi yapan/yalan söyleyen insanların kendi haklarından fazlasına ya da kendisinin olmayan şeylere sahip olma gayretleri (*açgözlülük*) olarak gösterilmektedir.
3. Yine her üç eserde de hilekâr kahramanların kendilerinin olmayan şeylere sahip olmak için hırsızlık etmek ya da rüşvet vermek yoluna gittikleri görülmektedir. Dolayısıyla eserlerde her iki yol da (*rüşvet, hırsızlık*) haksız kazancın aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buradan hareketle eserlerde özellikle din ve dine bağlı olarak halk tarafından büyük ölçüde benimsenen, yalan söylememe/doğru-dürüst olma, tokgözlü olma/aç gözlü olmama, hırsızlık etmeme/rüşvet vermeme gibi ahlakî değerlerin yazar tarafından öne çıkarıldığı söylenebilir.

Din

Fichter'ın da belirttiği gibi toplumca onaylanan değerlerin kişiler üzerinde çok güçlü bir baskıya/etkiye sahip olduğu, bu baskı sonucunda kişilerin büyük oranda o değere uydukları bilinmektedir (2006:171). Bu doğrultuda Külâh ve Çakmak adlı eserlerde de dinin, toplumu etkisi altında tutan bir değer olduğu açıkça gözlenmektedir.

Külâh adlı eser, toplumda dine büyük önem verildiği, dindar insanlara güven duyulduğu ve onlardan kötülük beklenmediğinin vurgulanması açısından dinin toplum üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Ayrıca eserde iki dolandırıcının birbirlerinin güvenini kazanmak için dindar görünmeye çalışmaları da bu durumu yansıtmaktadır. Ömer Seyfettin ise toplumun dine bağlı olarak öne çıkan değerlere düşkünlüğünün birtakım insanlarca kullanılması üzerinde durmakta ve dinin insanları kandırmak, çıkar sağlamak için araç haline getirilmesini eleştirmektedir.

İçinden, "Bu gebeşin kafasına ben bir külâh geçiririm!" dedi.

Kendisinin dindarlığından, küçükken Kuran'ı ezberlemeğe çalıştığından, ama hastalandığı için vazgeçtiğinden, babasının yirmi yedi defa hacca gittiğinden bahsetti. Molla yere bakarak dinliyor, başını sallıyor, inanıyor, Rumelilerin sağlam Müslüman olduklarını söylüyordu (Özyalçiner 2008:190).

Bu noktadan bakıldığında eserde, dindarlığın (Müslümanlığın) göstergesi olarak; içki içmemek, oruç tutmak, hafız olmak, hacca gitmek gibi dinî emir ve yasaklara uymak ön plana çıkarılmaktadır. Yazar da bu noktalara bağlı olarak kahramanlarının din istismarcısı olduğunu göstermek için "içki içmek, yalan söylemek ve dolandırıcılık" gibi dinen yasaklanmış davranışlar üzerinden hareket etmektedir.

Çakmak adlı eserde kahramanların diğer insanları ikna etmek için yemin ettikleri, Kuran'a el bastıkları görülmektedir. Mıstık da dine çok bağlı olmadığından "Görmeden aldım. Şahit yok, sepet yok. Bir yemin değil mi? Ederim " (Bora 2006:104) diyerek yalan yere yemin eder, Kuran'a el basar ve sırf bu nedenle doğru söylediği varsayılarak suçsuz kabul edilir.

Oldukça soluk, lekeli bir yeşil çuha örtülmüş kürsüye yaklaşan Mıstık, gene yeşil bir bohçaya sarılı kitaba elini, tüm gücüyle bastı, çakmağı almadığına yeminler savurdu. O anda, onun kazandığı davayı İboş yitirdi (Bora 2006: 105).

Bu öyküde yaşananlar da yine din ve ahlakî değerlerin toplum üzerinde oldukça etkili olduğunun aynı zamanda da bu durumun bazı kişilerce istismar edildiğinin (kişilerin Kuran-ı Kerime el basıp yalan yere yemin ederek işlerini yürütmeleri vb.) bir göstergesidir.

Dolayısıyla adalet kurumlarında bir insanın suçsuzluğunu kanıtlaması için yemin etmesinin yeterli gelmesi, toplumda yemin eden herkesin doğru söylediğine kanaat edilmesi ve aynı zamanda insanların duygularını sömürerek yalan yere yemin edilmesi eserde eleştirilen konular olarak ortaya çıkmaktadır.

Ayrıca eserlerde dini kullanan kişilerin toplum tarafından dindar kişiler olarak bilinmesi dikkat çekmektedir. Mıstık dışındaki dolandırıcı kahramanların adları dahi onların dışarıdan dindar görüldüğünün ifadesidir. Külâh'da Mıstık'ın rakibi olarak gördüğümüz kişinin adı Molla'dır. Molla kelime anlamı olarak "Medrese öğrencisi, büyük bilgin, dini yönü ağır basan kimse" (TDK 2006:1406) anlamına gelmektedir. Eserde Molla, gün aşırı oruç tutacak kadar dindar bilindiği için bu lakapla tanınmıştır ve insanlar onun asıl adını bile bilmemektedir. Oysa Molla, insanları dolandıran bir ticaret adamıdır ve aynı zamanda içkiyi de sevmektedir. İnsanların güvenini sağlamak ve bu yolla daha çok insanı kandırıp daha çok para kazanmak için dindar görünmeye çalışmaktadır.

Benzer bir durum Rüşvet adlı hikâyede de görülmektedir. Hoca kelimesi "Müslümanlıkta din görevlisi, medresede öğrenim gören sarıklı, cübbeli din adamı" (TDK 2005: 896) gibi anlamlara gelmektedir. Dolayısıyla eserde Ali Hoca, adındaki "hoca" sıfatı ve sarıklı olması gibi özellikleriyle dindar bir kişilik olarak zihinlerde canlanmaktadır. Oysa Ali Hoca da "hoca" sıfatına yakışmayacak şekilde hareket etmekte, kendisinin olmayan bir mala sahip olmak için insanları kandırmakta, bu uğurda rüşvet vermektedir. Bu durum da yazarın özellikle dindar bilinen kişiler tarafından dinin istismar edilmesine dikkat çektiğini, hem bu kişileri hem de onlara fırsat veren toplumu/halkı eleştirdiğini göstermektedir.

Külâh'da Molla, Rüşvet'te Ali Hoca Anadolu insanının kurnazını, dolandırıcısını örneklemektedir. Çakmak adlı esere baktığımızda Makedonyalı iki kahraman tarafından Anadolu insanının "hilekâr" olarak nitelendirildiği görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında yazarın Anadolu insanlarını küçük çıkarlar peşinde koşma, dini çıkarlarına alet etme, açgözlü olma gibi bir takım ahlaka aykırı davranışları nedeniyle eleştirdiğini söylemek mümkündür. Buna karşın Külâh ve Çakmak'da hilekâr olarak karşımıza çıkan kişi, Makedonyalı/Bulgaristanlı Mıstık'dır. Yani eserlerde benzer özelliklerin Anadolu insanlarını eleştiren balkan göçmeni gençlerde de görülmesi ile yazar, dönemde ahlakî bozulmanın yaygınlığına işaret etmektedir.

Bununla birlikte yazarın eserlerde balkan göçmenlerinin ve Anadolu insanlarının dürüstü ile de okuru karşılaştırdığını belirtmek gerekir. Bu anlamda Çakmakta İboş, Rüşvet'de Avukat Hacı Namık dürüst kişilikleriyle öne çıkmaktadır.

Ahlakî Değerler

"iyi" ve "kötü" kavramları etrafında şekillenen "ahlakî değerlerin", toplumsal yaşam gereği, çoğunluğun uyması beklenen belli kuralları içerdiği (Sevinç, 2006: 207) belirtilmektedir. Ahlakî/manevî değerlere; dürüst olma, sözünde durma, güvenilir olma, vefalı olma, merhametli olma, sabırlı olma, fedakâr olma, alçakgönüllülük, azimli olma, kanaatkâr olma, cömert olma, takdir etme, yardımseverlik, sorumluluk sahibi olma, misafirperverlik, cesaretli olma, çalışkanlık vb. örnek olarak verilebilir. Birçok ahlakî değer aynı zamanda evrensel bir nitelik taşımaktadır. Aşağıda Ömer Seyfettin'in bahsi geçen üç hikayesinde tespit edilen "ahlakî değerler"e yer verilmektedir.

Doğruluk/ Dürüstlük/ Yalan Söylememe

Doğruluk değeri, dürüstlük ve yalan söylememeyi de içine almakta, kişinin toplum içinde saygınlık kazanmasında önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu değere sahip olmayan insanlar toplumda itibarını ve güvenilirliğini kaybetmektedir.

Külâh adlı hikâyede hile/oyun ya da yalan ile insanları kandıran ve hatta bunun için fırsat kollayan kişiler Mıstık ve Molladır. Hikâyede Molla'ya oyun oynarken oyuna gelen Mıstık üzerinden, yapılan davranış eleştirilmektedir.

Çakmak'da "hile, yalan ve bu kavramları da içeren ahlaksızlık" Makedonyalı iki gencin Anadolu insanlarını eleştirme nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Her şeyden çok Anadolu'nun ahlâkından, hilekârlığından, geçimsizliğinden şikâyet ediyorlardı.

Mıstık:

-Töbe, töbe, dedi. Hele yalan yere yemin etmeleri...(Bora 2006:101-102).

Ancak eserin devamında eleştirdiği bu özellikleri Mıstık'ın kendisinin de taşıdığı hatta hiç gocunmadan yalan yere yemin ettiği görülmektedir.

"Görmeden aldım. Şahit yok, sepet yok. Bir yemin değil mi? Ederim" (Bora 2006:104).

Eserde yalan yere yemin ederek hâkimi aldatan Mıstık'ın suçsuzluğu hukuken onaylanmaktadır.

Rüşvet adlı eserde de Ali Hocanın haksız olduğu bir davayı, çevirdiği oyun ile kazanması anlatılmaktadır. Dolayısıyla her üç hikâyede de bahsedilen hile/yalan ile başarıya ulaşma gayretleri yazar tarafından eleştirilmekte, toplumun aksayan bir yanı olarak gözler önüne serilmektedir. Doğru olma/dürüst olma ve bu kavramların içine giren yalan söylememe özelliği bir değer olarak yüceltilmektedir.

Tokgözlülük/Açgözlü Olmama

Üç hikâyede de insanların hakkından fazlasına ya da kendinin olmayan şeylere sahip olmak için uğraştıkları görülmektedir. Külâh'da daha çok para kazanmak isteyen Mıstık'ın ortağı Molla'yı kandırmaya çalışması, aradığı eşeğe para vermek yerine daha çok kazanabilmek için çalmaya kalkışması/hırsızlık yapması Mıstık'ın açgözlülüğünün bir ifadesidir.

-“Hacı Hüseyin'e neden kırk lira vereceğim?”

- “Ya ne yapmayı?”

- “Çitler alçak, kapı da harap. Köpek de yok. Gidip gece çalarım” (Özyalçın 2008:195).

Benzer bir olay Çakmak'da da karşımıza çıkmaktadır. İboş'un tütününü arkadaşı Mıstık ile paylaşması onun tokgözlü olduğunu gösterirken Mıstık'ın basit bir çakmağı bile çalmaya kalkması, eserin sonunda para vermemek için çaldığı çakmağı geri vermesi onun açgözlülüğünü ortaya koymaktadır.

-Altmış paralık şey için on kuruş veremem. Al malımı, uğursuz, diye biraz önce katiyen çalmadığı belirlenen çakmağı arkadaşının suratına fırlattı (Bora 2006:106).

Rüşvet'te başkasının arsasına ev yapan Ali Hoca'nın bu binaya sahip olmak istemesi ve hasmına dava açması, davayı kazanmak için oyun çevirmesi açgözlülüğünün derecesini ortaya koymaktadır. Ali Hocanın haksızlığı, tutumunun yanlışlığı eserde vurgulanmaktadır.

Tüm bu olaylar üzerinden yazar açgözlü tavırlar sergileyen kahramanlarını yermektedir. Buna bağlı olarak da yazarın tokgözlülüğü toplum yaşamında önemli bir değer olarak sunduğu söylenebilir. Bazı değerlerin birbiriyle yakın ilişki içinde olduğunu da unutmamak gerekir. Örneğin, paylaşmayı bilen insan yardımlaşmayı da bilir ve bu insan malını paylaştığına göre aynı zamanda tokgözlüdür. Tersine de düşünülebilir. Bu nedenle Külâh'da Mıstık ve Molla, Çakmak adlı hikâyede ise Mıstık paylaşmayı da yardımlaşmayı da bilmemekte ve bencilce hareket etmektedir. Dolayısıyla tokgözlülükle beraber yardımlaşma, paylaşma, bencil olmama gibi değerlerin de eserin iletisi arasında yer aldığını söylemek mümkündür.

Hırsızlık Yapmamak /Rüşvet Vermemek

Hikâyelerde kahramanların kendilerine ait olmayan varlıklara sahip olmak için izledikleri yol olarak hırsızlık yapmayı ya da rüşvet vermeyi seçtikleri görülmektedir. Buna göre Külâh'da Mıstık beyaz eşeği çalarak ona sahip olmak isterken, Çakmak'da yine Mıstık arkadaşının çakmağını çalmaktadır.

Rüşvet adlı hikâyede de Ali Hoca binaya sahip olabilmek için rüşvet vermektedir. Eserlerde hırsızlık eden Mıstık'ın cezasını bulması, Ali Hoca'nın tavrının Avukat tarafından yadırganması, hâkimin rüşvete düşman olduğunun söylenmesi toplumda bu davranışların hoş karşılanmadığının bir ifadesidir.

Hırsızlık da rüşvet vermek de haksız para ve mal sahibi olmaya yol açtığı / aynı yanı sıra hizmet ettiği için ahlakî ilkelere sığmamakta ve eserde eleştirilen davranışlar arasında yerini almaktadır.

SONUÇ

Gerek yetişkinler gerekse çocuklar tarafından çokça okunan bir yazar olan Ömer Seyfettin, konularını halktan ve halk edebiyatından alan hikâyelerinde büyük ölçüde toplumun aksayan taraflarını, yaralarını ele almış ve bu konular üzerinden mizahtan da yararlanarak topluma ahlakî dersler vermeye çalışmıştır (Enginün 2006: 435). Bu durum yazarın çalışmada ele alınan hikâyelerinde de belirgin biçimde görülmektedir.

Eserlerin temelinde toplumun dine olan bağlılığı ve dindar insanlara duyduğu güven yatmaktadır. Yazar ise özellikle dindar görünümüne insanlar aracılığıyla dinin istismar edilmesini ele almakta ve bu doğrultuda eserlerini üç ana nokta üzerine oturtmaktadır. Buna göre hikâyelerde hile/oyun/yalan ile insanların kandırıldığı, açgözlülük nedeniyle haksız kazanç elde edildiği ve bu kazancın aracı olarak rüşvet ya da hırsızlıktan yararlandığı görülmektedir.

Ömer Seyfettin'in hikâyelerini oluştururken; kaynağını toplumun aksayan yanlarından alan fıkralardan aynı tema ve ahlakî kavramlara vurgu yapanları seçmiş olmasını tesadüf olarak görmek mümkün değildir. Bu durum yazarın Anadolu'da ahlakî açıdan toplumda bir çöküntü yaşandığına dikkat çekmek istediğini göstermektedir. Ancak benzer özelliklerin Anadolu insanlarını eleştiren balkan göçmeni gençlerde de görülmesi yazarın, Anadolu dışında da ahlakî çöküşün yaygınlığını vurgulamak istediğini ortaya koymaktadır.

Bunların yanı sıra, Ömer Seyfettin'in eserleri günümüzde genellikle çocuklar tarafından sıkça okunmaktadır. Eserde verilen mesajlar, ele alınan kişiler ve olayların uygunluğu sebebiyle, çocuklara başta ahlakî/manevi değerler olmak üzere birtakım değerlerin kazandırılmasında onun hikâyelerinden yararlanılmasının mümkün olduğu görülmektedir.

"Çocukluk anılarından, tarihsel kahramanlıklardan, toplumsal sorunlardan vb. seçilerek yazılan bu hikâyeler, çocukların ilgilerine, hayat tecrübelerine ve kavrayış güçlerine uygun konular içermektedir. Bu özellikleriyle, Ömer Seyfettin hikâyeleri Türkçe dersinin yukarıda sayılan hedeflerine ulaşılmasında en uygun eserler arasında yer almaktadır" (Geçgel, 2007).

Eğitim sürecinde değer eğitimi konusunda öne çıkan derslerden biri "Türkçe"dir. İyi seçilmiş örnek metinlerin eğitim sürecinin önemli bir parçası olan değer kazanımına hizmet ettiği bir gerçektir. Özellikle Türkçe Öğretim Programında; Türkçe eğitimi sonucunda bireylerin; Türkçe dersinin genel amaçlarıyla birlikte, dilin önemini bilen, Türk ve dünya kültür ve sanatına ait eserler aracılığıyla millî ve evrensel değerleri tanıyan ve benimseyen, hoşgörü sahibi, insan haklarına saygılı, yurt ve dünya sorunlarına karşı duyarlı; millî,

manevî, ahlâkî değerlere önem veren kişiler olarak yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmektedir (MEB, 2006: 3). Örneğin, Türkçe dersi öğretim programının genel amaçlarında özellikle dokuzuncu ve on birinci maddelerinde milli, manevi, evrensel değerlerin öğrencilere tanıtılması, öğrencilerin bu değerlere bağlanmasının ve uygulamasının sağlanması temel amaçlardan biri olarak ifade edilmektedir. Bu amaçlara ulaşmak içinse Türk ve dünya kültür ve sanatına ait edebi eserlerin kullanılacak temel araçlar olduğu belirtilmektedir.

Çalışmanın verilerine göre, Türk edebiyatının hikâye sahasında en önemli isimlerinden biri olan Ömer Seyfettin'in ve diğer yazarlarımıza ait hikâyelerin özellikle içerik açısından özenle incelenerek seçilmesi halinde Türkçe derslerinde değer kazandırma amacına hizmet edecek araçlar arasında yer alabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Bora, B. (2006). *Ömer Seyfettin -Yalnız Efe-*. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş.
- Enginün, İ. (1992). "Ömer Seyfettin'in Hikayeleri". *Doğumunun Yüzüncü Yılında Ömer Seyfettin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Enginün, İ. (2004). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Enginün, İ. (2006). *Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat'tan Cumhuriyete (1839-1923)*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Erdem, A. R. (2003). "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler". *Değerler Eğitimi Dergisi*. c.1, S.4-, s.55-72
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji Nedir?* (Çev. Nilgün Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Geçgel, H. (2007). "Ömer Seyfettin Hikâyelerinin İlköğretim Programında Kullanılabilirliği". *I. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu*. 09-11 Mart.
- Gökçe, O. vd. (1994). Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlaki Değerleri. *Selçuk Üniversitesi Ata Dergisi*. 6, 131-139.
- Gümüş, S. (2008). "Öykücülüğümüzün Kısa Tarihi". *Çağdaş Türk Yazını*. (Hazırlayan: Nazan İpşiroğlu), İstanbul: Toroslu Kitaplığı.
- Gürbüz, H. (2000). "Sosyal Meseleler Açısından Ömer Seyfettin'in Hikâyeleri". *Hece Dergisi Türk Öykücülüğü Özel Sayısı*, Yıl:4, S.46/47, s. 284-297.
- Hürriyet. (1992). *Ömer Seyfettin Yalnız Efe -Seçmeler-*. Yyy, Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş.
- İmamoğlu, E. O., Karakitapoğlu A. Z. (1999). 1970'lerden 1990'lara Değerler: Üniversite Düzeyinde Gözlenen Zaman, Kuşak ve Cinsiyet Farklılıkları. *Türk Psikoloji Dergisi*. 14(44), 1-18.
- Kılınç, A. (2007). Metinlerarası İlişkiler Bağlamında Ömer Seyfettin'in Halk Anlatı Kaynaklı Hikayeleri". *I. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu*. İstanbul, 09-11 Mart,
- Kılınç, A (2008). "Mizahta Rahatlama Kuramına Göre Ömer Seyfettin'in Halk Anlatı Kaynaklı Hikâyelerinde Mizah". *II. Düünden Bugüne Ömer Seyfettin Sempozyumu Gönen*, 07-09 Mart .
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe Dersi (6, 7, 8. Sınıflar) Öğretim Programı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı.
- Özbay, M. (2002). Kültür Aktarımı Açısından Türkçe Öğretimi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*. 602, 112-120.
- Özgül, İ. E. (1999). *Psikolojik Testler*. Ankara: Pdrem Yayınları,
- Özlem, D. (2002). *Kavramlar ve Tarihleri I*. İstanbul: İnkılap Kitabevi
- Özyalçın, A. (2008). *Ömer Seyfettin -Seçme Öyküler-*. İstanbul: Alfa Basım yayım Dağıtım Ltd. Şti.
- Sevinç, M. (2006). "Evrensel ve Yerel Değerlerin Eğitime Yansımaları". *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*. (Ed. Yurdağül Mehmedoğlu ve Ali Ulvi Mehmedoğlu). İstanbul: Littera Yayıncılık.
- TDK. (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uyguner, M. (1990). *Ömer Seyfettin, Yaşamı-Sanatı-Yapıtlarından Seçmeler*. Akara: Bilgi Yayınevi.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayın Evi.

Religion and Ethic Values in Anecdote Based Stories of Omer Seyfettin

*Hatice FIRAT*²

Summary

Omer Seyfettin is one of the names of demonstrating and leading the development Turkish Literature story first of its kind, is well be an observer, writing technical know very well and in line with this successful event stories to draft. The writer, consider the art as a tool to serve society, therefore the public language / speech using which want to tell the public in the works is a set of facts. Thus, in Turkish literature, the type of story that connects with people has also gained importance as a writer.

One of the important features of Ömer Seyfettin is made stories which listened public narrative in childhood and teenage years and so many stories of Ömer Seyfettin has benefited from the resources of folk literature. Omer Seyfettin took up this type of in his works problems of deeply affecting to people, and showing the troubles has addressed arise in particular in accordance with tradition and religion in society.

PURPOSE

As noted in Turkish curriculum, in Turkish course the literary texts are important tools in the of values education. In the study important names of Turkish literature Ömer Seyfettin's stories was chosen as the subject of study of the source area. Works, are analyzed in line the similarities between the plot and the people. The study is aimed outstanding and the issue of disclosure author's opinion on the religion and moral values are addressed in the stories. In addition, purpose of the study can benefit from data obtained the texts of reveals the story of Ömer Seyfettin and other authors through the Turkish courses to students in order to add value.

METHODS

In the study, "document review" method was used. Document analysis, containing investigation of information about cases targeted analysis includes written materials. In addition "content analysis" that be brought together and arranged in a manner understandable to a method of helping to interpret certain concepts and themes similar to each other within the framework of data has been used for to data analysis.

RESULTS AND DISCUSSION

In the study were examined three stories of Ömer Seyfettin which described in article taken from the source known to the public. Omer Seyfettin is a writer of often read by children as well as adults. Topics a great extent has addressed the wounds and shortcomings to folk literature and folk stories from the field side of the society. Ömer Seyfettin has tried to give moral lessons benefiting humor through society by these issues. In the basis of three stories of Ömer Seyfettin's "Külâh, Çakmak, Rüşvet" are rooted in the confidence of society of from his devotion to religion and religious people. The author is address in his works exploitation of religion through the religious-looking people and this regards his works:

1. Lie to people deceive with trick / game / lie

²Assist. Prof., Muğla Sıtkı Koçman University, Faculty of Education, haticefirat@mu.edu.tr

2. Obtain an unfair advantage because of greed and
3. This gain as a means of benefiting from bribery or theft points were set upon. Therefore, the authors, is criticized using religion in accordance with the interests of the people with lies and deceit to trick, greed and theft / bribery. In contrast in his works, values as accuracy and honesty, satiated, solidarity, sharing, not being selfish are praised.

Terms of values education in the educational process is one of the outstanding lesson is "Turkish". The overall objective of Turkish curriculum materials, especially in the ninth and eleventh national, spiritual, universal values to students, introducing students to ensure that the values and practices of the binding is expressed as one of the main objectives. As for achieving these goals belong to Turkish and international literary culture and the arts as basic tools to be used are specified. According to data of study are understood that the authors of the works can be used for Turkish lessons, especially in education as a means to add value to the children. From this point, said that in the Turkish literature stories in the field of the most important name Ömer Seyfettin and other writers stories if selected carefully examined will serve the purpose tools can Turkish lessons valorization.